SLIMERFGOED.BE

‘Slim aan de slag met schoolerfgoed’
sessie ‘Leerlingen maken (de identiteit van) de school’, 26 mei 2021

PROGRAMMA

13U00 VERWELKOMING EN INLEIDING DOOR MODERATOR

13u10 Blok 1

- Voorstelling van de sprekers
- Inleiding: Met schoolerfgoed werken rond de identiteit van je school: wat, waarom en hoe - Ria Christens
- Met schoolerfgoed de identiteit van je school expliciet maken: vier ontwerpprincipes - Leen Alaerts

14u05 Blok 2

- Voorstelling van de sprekers
- Telescoop: archeologen van de toekomst - Leen Alaerts
- Film: virtual History Imelda
- Imelda: veerkracht in historiciteit en (de uitdagingen van de) actualiteit - Angelique Hoogstoel
- Ruimte voor vragen

15u05 Blok 3

- Voorstelling van de sprekers
- Film : Museum RAS in de klas
- Museum RAS in de klas - Carolien Heyvaert
- Mater Dei Woluwe: kunstzinnig schoolverleden - Elliot Vermaas
- Ruimte voor vragen

15u55 Slot en dankwoord

16u00 Einde

SLIMERFGOED.BE

BLOK 1

VOORSTELLING VAN DE SPREKERS

Leen Alaerts	docente Lerarenopleiding UCLL
Ria Christens	projectcoördinator project Slimerfgoed.be verantwoordelijke Cultureel Erfgoed Annuntiaten Heverlee vzw
Anne Milkers	moderator vormingssessie 'Slim aan de slag met schoolerfgoed' FARO

INLEIDING: MET SCHOOLERFGOED WERKEN ROND DE IDENTITEIT VAN JE SCHOOL: WAT, WAAROM EN HOE – RIA CHRISTENS

Deze inleidende presentatie is bedoeld als situering. De volgende punten komen aan bod:

- Wat is Slimerfgoed?
- Met schoolerfgoed werken aan de identiteit van de school.
- Ervaringen en praktijken vanuit de vier scholen die aan dit traject hebben deelgenomen.

1. Wat is Slimerfgoed.be?

Slimerfgoed.be is een Vlaams erfgoedproject dat in 2019 van start is gegaan met een dubbele doelstelling: enerzijds het schoolerfgoed in het leerplichtonderwijs beter inzetten, anderzijds de zorg voor het schoolerfgoed verbeteren. Die doelstelling wordt gerealiseerd door innovatieve proeftuinen uit te zetten, door de resultaten en *good practices* van die proeftuinen te delen op het platform Slimerfgoed.be, en door vorming en intervisie rond schoolerfgoed op te zetten.

Doorheen dit traject heeft zich een open netwerk gevormd van 'deelnemende' onderwijs- en erfgoedinstellingen. Daartussen worden evenwaardige partnerschappen ontwikkeld en systematisch erfgoed- en didactische skills samengelegd.

De focus wordt op schoolerfgoed gelegd omdat het veel potentieel heeft (het is zowel pedagogisch interessant als maatschappelijk relevant), en omdat het meer waardering behoeft. De zorg ervoor is complex en niet omkaderd in het onderwijs.

2. Met schoolerfgoed werken rond de identiteit van de school

Het begrip 'identiteit' is zeer actueel. De Vlaamse identiteitsvorming staat op de politieke agenda (cf. Canon en Museum Vlaanderen …). en 'identiteit' manifesteert zich als een vraagstuk in de (sociale) media. Deelgroepen komen op straat om discriminaties op grond van verschillen aan te klagen. De

vrees bestaat enerzijds voor een te hermetische benadering, anderzijds voor een te gepolariseerde benadering van identiteit.

In een open en dynamische benadering van cultuur vormt elke generatie op haar beurt de culturele identiteit van morgen met de bouwstenen van het verleden. Het gaat om een moeilijke maar noodzakelijke oefening die telkens opnieuw gemaakt wordt, wil de cultuur haar levenskracht niet verliezen. De school is de ideale leeromgeving om competenties ter zake te ontwikkelen en kan ook gezien worden als de sociale omgeving waar over identiteit wordt nagedacht en waar gemeenschapsvorming beoefend wordt

3. Ervaringen en praktijken vanuit de vier scholen die aan dit traject hebben deelgenomen

Het Nederlandstalig onderwijs wordt gekenmerkt door een opvallend grote dynamiek: vernieuwing van de infrastructuur, herverkaveling' van het onderwijslandschap door fusies en bestuurlijke hergroeperingen, evoluties die impact hebben op het leerproces zelf zoals digitalisering en de diversiteit van de leerlingenpopulatie, veranderende regelgeving (nieuwe eindtermen, …).

Voor het Nederlandstalig onderwijs In Brussel gelden deze vaststellingen nog des te meer. Nieuwe scholen worden er op gericht met een nieuwe visie, andere scholen met een lange voorgeschiedenis zoeken een nieuwe vestiging of schrijven bestuurlijk of via fusie een nieuw verhaal. Die alomtegenwoordige veranderlijkheid en rijke traditie tegelijk zijn de redenen waarom de Brusselse focus voor deze proeftuin zo interessant is. Leerlingen zien zich de veranderingen voor hun ogen afspelen. Aan dit traject werkten vier scholen mee:

- De Telescoop uit Laken, een Freinet-school van het GO met leerkracht Hans Vierendeel.
- Het Imelda-instituut uit Sint-Jans-Molenbeek, een secundaire school (TSO-BSO) onder de vzw KatOBA met leerkracht Angelique Hoogstoel.
- De Regina Assumpta School, een basisschool uit Anderlecht met fulltime leerkrachten Carolien Heyvaert en Nienke Debacker (vzw KatOBA).
- Het Mater Dei-instituut uit Sint-Pieters-Woluwe, een secundaire school onder de vzw KatOBA met stageleerkracht Elliot Vermaas.

MET SCHOOLERFGOED DE IDENTITEIT VAN JE SCHOOL EXPLECIET MAKEN: VIER ONTWERPPRINCIPES – LEEN ALAERTS

Leen Alaerts is docent in de lerarenopleiding UCLL rond onder meer geschiedenis, projectonderwijs, wereldburgerschap en onderzoekcompetenties, en in dit project komen al die aspecten samen. Het doel van dit project was proeftuinen te ontwikkelen waarbij *leerlingen in Brusselse scholen de identiteit van de school expliciet maken.*

Leen Alaerts ontwikkelde de ontwerpprincipes die de scholen in de proeftuinen tot het realiseren van dit doel als leidraad konden nemen. De vier ontwerpprincipes zullen ook herkenbaar zijn in de praktijkverhalen die de scholen in deze sessie delen.

De ontwerpprincipes zijn:

1. **Werk van een duidelijke onderzoeksvraag**: Welke vraag ga je centraal zetten in je project? Het is belangrijk dat leerlingen zich in de onderzoeksvraag herkennen en ze mee kunnen formuleren. Hiertoe kan je bv. brainstorms opzetten met hen, hen triggeren aan de hand van bv een sterk verhaal of sterk materiaal, of hen (mee laten) bevragen. Denk als leerkracht ook zelf eerst na wat je graag zou meenemen in de onderzoeksvraag; zo kan je de activiteiten met de leerlingen wat gerichter in functie daarvan aanpakken/laten verlopen.

2. **Werk met meerstemmig schoolerfgoed**: Met welk erfgoed werk je? Houd daarbij diversiteit en meerstemmigheid in gedachten. Kies erfgoed van diverse periodes of generaties, sociale groepen, culturen, religies, wereldbeelden, politieke strekkingen, gender. Valoriseer wat aan de oppervlakte ligt (i.p.v. te focussen op 'topstukken'), dat zijn vaak eerder kleine verhalen of verborgen erfgoedpareltjes.

3. **Laat deelnemers creëren: geef een opdracht**. Maar een creatie-opdracht: welke dan? Hoe ondersteunen we de leerlingen dan? Hoe bouw ik mijn lessen op? Hier kan '*backwards design*' ondersteunen: bepaal eerst hoe het eindproduct er uit gaat zien en plan dan alle stappen die er aan vooraf gaan. Geef leerlingen steeds zo goed mogelijk aan wat je concreet verwacht; en maak een stappenplan. Dit zijn '*scaffolds*' of de handvatten die leerlingen kunnen leiden in hun werk. Gradueel of stapsgewijs werken is nodig.

4. **Faciliteer een interculturele dialoog**: door een veilige ruimte te creëren waar iedereen in onderling vertrouwen en vanuit gelijkwaardigheid kan werken en spreken met elkaar. Leg gespreksregels vast (bv. racisme, spot, beledigingen tolereren we niet), en benader ieders identiteit intersectioneel of liever als een kruispunt waarin verschillende dimensies (religie, gender, leeftijd…) samenkomen.

Leen Alaerts werkte een leidraad uit rondom deze ontwerpprincipes waarin je ook veel methodieken en werkvormen terugvindt die je aan bovenstaande principes kan relateren: https://ucll-my.sharepoint.com/:p:/r/personal/u0037399_ucll_be/_layouts/15/Doc.aspx?sourcedoc=%7B4D3CE0D8-2267-4C20-93AD-0E37057DB0FC%7D&file=Identiteit_in_Brusselse_scholenWorkshop_26_05.pptx&action=edit&mobileredirect=true Ook de presentatie van Leen Alaerts vind je via deze link terug.

BLOK 2

VOORSTELLING VAN DE SPREKERS

Leen Alaerts	docente Lerarenopleiding UCLL (namens leerkracht Hans Vierendeel, Freinet-school Telescoop te Laken
Angelique Hoogstoel	leerkracht Imela-instituut te Sint-Jans-Molenbeek

TELESCOOP: ARCHEOLOGEN VAN DE TOEKOMST
– LEEN ALAERTS

De proeftuin bestaat erin dat in een nieuwe school, nl. een Freinet-school die deel uitmaakt van het netwerk GO! samen met leerlingen van het basisonderwijs (6de leerjaar) een project wordt opgestart rond de identiteit van de school aan de hand van schoolerfgoed.

Centrale vraag hierbij is: hoe kan men in een 'nieuwe school' leerlingen betrekken bij de identiteitsvorming van de school? De opdracht van de leerlingen bestaat erin om vanuit het perspectief van 'een archeoloog voor de toekomst' een tentoonstelling samen te stellen waarin het voor een bezoeker duidelijk wordt waar de school voor staat. Ze bouwen een tijdscapsule voor de toekomst (2050).

Vraag voor de leerlingen hierbij is: "Welke foto's, verhalen en voorwerpen moeten wij nu bijhouden, zodat mensen zich in de toekomst een beeld kunnen vormen over wat en hoe onze school nu is?"

Het project is opgebouwd in 5 fases waarbij telkens rond één bepaald thema wordt gewerkt: 1° museum en erfgoed, 2° onze school en zijn identiteit, 3° een Freinetschool, 4° een Cardijnschool, 5° werken aan de tijdscapsule.

Tijdens de eerste fase van het project werken de leerlingen rond de vraag: "wat is een museum, wat is erfgoed"? Via een legpuzzel (*think-pair-share*) en een foto-oefening leren zij wat een museum is of kan zijn. Ze leren de verschillende vormen van erfgoed kennen en onderscheiden (roerend, onroerend, geschreven, gesproken, beeld, kunst, materieel, immaterieel). In een tweede luik kijken zij met een erfgoedbril van de toekomst naar het heden. De werkvorm is het interview. Uitgangspunt is een voorwerp uit de klas waarbij men zich de vraag stelt waarom men het voor de toekomst zou bewaren en hoe men er in de toekomst naar zou (kunnen) kijken.

Tijdens de tweede fase van het project werken de leerlingen rond de identiteit van de school. Aan de hand van een stille brainstorm (*chalk talk*) gaan ze op zoek naar wat eigen is aan hun school. Tijdens de foto-opdracht (*photovoice*) nemen ze foto's over wat ze fijn vinden in hun school.

Tijdens de derde fase werken de leerlingen rond de figuur van Célistin Freinet. Foto- en infofiches over het leven van Freinet worden besproken en chronologisch geordend. In het '*world café*' praat men over de Freinet-principes.

Tijdens de vierde fase (nog in uitvoering) komt de figuur van Cardijn, zijn methode en principes en het succes van zijn kajottersbeweging in Laken ter sprake (thema van onderzoek en dialoog). De school uit Sint-Jans-Molenbeek komt immers terecht in de voormalige Cardijnschool van Laken.

In de eindfase worden de gekozen foto's en objecten samengebracht in de tijdscapsule 2050.

Evaluatie
Het project is nog lopend. Fasen 1 t.e.m. 3 zijn achter de rug. Het eindproduct is nog in opmaak (zie resultaten van het groepswerk in de Google-drive). De 'museum-doelstelling' diende te worden herzien omwille van de 'taligheid' van de opdracht. Zowat alle leerlingen hebben een andere thuistaal

dan het Nederlands. De museumopdracht werd hertaald in de vorm van een 'tijdscapsule 2050', waardoor 'de beeldfactor', een aantrekkelijk onderdeel voor de leerlingen, een meer centrale plaats kreeg. Verder speelde ook corona dit project parten, zowel inzake timing als voorbereiding. De aanwezigheid van zgn. 'derden' op de school, zoals de projectpartners van slimerfgoed.be, was het project ten goede gekomen.

VEERKRACHT IN HISTORICITEIT EN (DE UITDAGINGEN VAN DE) ACTUALITEIT – ANGELIQUE HOOGSTOEL

Angelique Hoogstoel presenteerde het traject dat het Imelda-Instituut, een TSO-BSO-KSO-school in Sint-Jans-Molenbeek, liep in het kader van de Slimerfgoed-proeftuin over schoolerfgoed en identiteit. Ze ging van start met een korte voorstelling van haar school, die ze typeerde als 'prachtig veerkrachtig'. Imelda verhuisde in september 2020 van Brussel-Centrum naar een mooie locatie in de Molenbeekse Maritiemwijk. Zowel de leerkrachten- als de leerlingengroep kennen een grote diversiteit en heel wat leerlingen groeien op in een precaire situatie. Binnen het pedagogisch project zet men dan ook actief in op veerkracht. Verder heeft Imelda een traditie in projectmatig werken (zie https://www.imelda-instituut.be/weareimelda).

In het kader van de proeftuin doken de leerlingen van 5 Toerisme in de geschiedenis en het erfgoed van hun school en schoolomgeving. Het werken rond erfgoed en identiteit bleek bijzonder dankbaar en liet toe om bruggen te slaan naar de actualiteit. Zo was er niet alleen het recente debat rond Het Steen in Antwerpen. Ook de verhuis van Imelda zelf riep heel wat vragen op over (het behoud van) de 'Imelda-identiteit'.

Onder de noemer 'Veerkracht in historiciteit' werd gewerkt rond enkele zorgvuldig geselecteerde thema's die pasten binnen het leerplan geschiedenis en tegelijk raakpunten hadden met het vak kunst en cultuur. De thema's sloten aan bij het verhaal van Imelda en de evolutie van de school van katholiek meisjesinstituut tot multiculturele dialoogschool, maar ook bij de bredere schoolomgeving en de leefwereld en identiteit van de leerlingen.

De vier geselecteerde thema's waren:

- Imelda: met aandacht voor de roots van de school bij een zustercongregatie en de rol van geloof in het leven, ook voor veel leerlingen bijzonder relevant.
- Nederlandstalig onderwijs in Brussel: met aandacht voor de historische ontwikkeling van onderwijs in de eigen taal en de democratisering van het onderwijs.
- Oorlog en verzet: met aandacht voor verzetsstrijdster Martha Somers (Imelda deelt een gebouw met GO!4cITy, het vroegere Lyceum Martha Somers) en de inspanningen van de zusters om joodse kinderen te helpen onderduiken.
- Industriële revolutie: met aandacht voor de ontwikkelingen binnen de Molenbeekse Kanaalzone, zoals de rol van de tabaksindustrie. Imelda is namelijk gevestigd in een herbestemd tabaksdepot (Saint-Michel).

Ieder thema werd uitgewerkt door een groepje leerlingen. Daarbij werden vier stappen doorlopen: (1) exploratie, (2) verdieping, (3) presentatie, (4) reflectie (zie de matrix in de presentatie). De coronacrisis wierp jammer genoeg een aantal hindernissen op. Door het vele afstandsonderwijs kon soms

onvoldoende in de diepte worden gewerkt. Er was niet altijd genoeg tijd voor analyse en reflectie. Niettemin is Angelique Hoogstoel tevreden over de bereikte resultaten, bijvoorbeeld de door de leerlingen gerealiseerde audiovisuele presentaties. De proeftuin was een positieve ervaring en is hopelijk inspirerend voor andere scholen.

BLOK 3

VOORSTELLING VAN DE SPREKERS

Nienke Debacker	leerkracht basisonderwijs Regina Assumpta te Anderlecht
Carolien Heyvaert	leerkracht basisonderwijs Regina Assumpta te Anderlecht
Elliot Vermaas	student Lerarenopleiding UCLL stagiair in het Mater Dei-instituut te Sint-Pieters-Woluwe

MUSEUM RAS IN DE KLAS
– CAROLIEN HEYVAERT EN NIENKE DEBACKER

Duobaanleerkrachten Nienke Debacker en Carolien Heyvaert werken elke drie weken een nieuw project uit. Voor deze proeftuin werkten ze samen met erfgoedpartners Erfgoedklassen en Burgerschap (VGC) en Cultureel Erfgoed Annuntiaten Heverlee vzw.

Ze wilden met dit project zo dicht mogelijk bij de kinderen blijven en zijn dus vertrokken vanuit de school zelf. De kinderen spelen namelijk een rol in het verleden van de school. Dankzij dit project denken ze niet alleen na over dit verleden, maar ook over hun eigen toekomst en die van hun school, ze hebben verwondering voor erfgoed en ontwikkelen een verantwoordelijkheidsgevoel voor de zorg ervan.

Het erfgoed in kwestie vonden de leerlingen gewoon op de zolder van de school in de vorm van oude foto’s. Die riepen spontaan onderzoeksvragen op. Die vragen leidden tot deelactiviteiten waardoor vijf groepen samenwerkten naar één gezamenlijk eindproduct toe.

Het project werd opgedeeld in verschillende fasen. Week 1 was de motivatiefase (een bezoek aan het eigen archief en een buurtwandeling met verwerking), week 2 de exploratiefase (alle groepen werkten een voorstel uit en bereidden dit voor) en week 3 de vormgevende fase (het hele project kreeg vaste vorm).

Bij elke groep werden duidelijke criteria bepaald , nodig voor de evaluatie.

Het uiteindelijke resultaat was een museum RAS in de klas: een museummuur met voorwerpkastjes, een viewmaster met QR-codes met beeld- en geluidsinformatie, een maquette met bijhorend filmpje, een magneetpuzzel met schoollogo's door de jaren heen, …

KUNSTZINNIG SCHOOLVERLEDEN - ELLIOT VERMAAS

Student Lerarenopleiding Elliot Vermaas heeft ervoor gekozen om voor dit project te werken met workshops binnen het vak cultuurwetenschappen van het vierde secundair Humane Wetenschappen. De inspiratie voor de workshops haalde hij uit het archief van Cultureel Erfgoed Annuntiaten Heverlee, die optrad als erfgoedpartner voor dit project, en uit het contact met oud-directie van Mater Dei, mevr. Smets. Het project liep over vier lessen met daartussen een meegegeven opdracht.

Er werden vier doelstellingen geformuleerd (zie presentatie).

De eerste les (introductie) ging hoofdzakelijk over het scherpstellen van het begrip 'identiteit' o.a. op basis van de 14 assen van identiteitsvorming.
De leerlingen stelden vast dat cultuur deel uitmaakt van iemands identiteit. De vraag is dat geval welke dan de bouwstenen zijn van een identiteit van een cultuur? Daarna kwamen ze tot de hamvraag of kunst de uiting is van een culturele identiteit? Hoe zit het dan met de identiteit van de school?
Alle bedenkingen werden genoteerd in een schoolpaspoort. De bedoeling was om deze bedenkingen in de vorm van een kunstwerk (een poster) te gieten dat de identiteit van de school zou symboliseren.

De tweede les was er een wandeling gepland om de buurt te leren kennen met één kaart en zeven infofiches over bijhorende locaties. Elke infofiche bevatte een informatietekst, een historische foto en een opdracht. Ook tijdens deze les werd zo goed als mogelijk alles netjes opgetekend in het schoolpaspoort.

De tussentijdse opdracht betrof het maken van een mindmap met de reeds genoteerde info en bedenkingen in het schoolpaspoort.

Tijdens de derde les werd er een klasgesprek georganiseerd over de wandeling, over de mindmaps, werd er uitleg gegeven over het archiefbezoek, werden er archiefstukken bekeken en werd de poster uitgewerkt. Er werd tevens tijd gemaakt voor een reflectiemoment.

Tijdens de vierde les werden de ideeën vertaald naar een kunstwerk en kreeg de poster vaste vorm.
Er werd afgesloten met een toonmoment.

De conclusie van dit project is dat de leerlingen geboeid waren door hun eigen schoolverleden. Ze vonden dit project eens iets anders.

ALGEMENE CONCLUSIE

Dit soort projecten vraagt veel voorbereiding van de leerkracht, maar alle onderwijspartners getuigen dat de ondersteuning van de erfgoedpartners zeer groot was.

Wat tijdens deze proeftuin getoond werd, geeft aan dat het raamkader aanwezig is en gebruikt kan worden.

Er werd terecht gevraagd wat we kunnen doen om erfgoedwerking definitief te verankeren in het onderwijs. Er is immers geen algemene leerlijn doorheen de eindtermen.
Je kunt zoiets wel op schoolniveau gaan uitwerken: je start als school in de eerste graad met erfgoed in de buurt, in de tweede graad breid je uit en in de derde graad betrek je er externe partners bij.
Dit impliceert wel dat de schooldirectie mee denkt aan hoe je met de school aan cultuur werkt.
Daarvoor vind je inspiratie bij Canon en Cultuurkuur die je als handvaten kunt gebruiken en bij slimerfgoed.

Het idee van een projectmatige aanpak werd enthousiast verwelkomd. Je zou voor de uitwerking ervan eventueel met een klankbordgroep kunnen werken waarin erfgoedpartners zetelen.

Je kunt voor een dergelijk project ook vak en klasoverstijgend werken; dan heb je meerdere uren per week om aan een project te werken en kan je met meerdere leerkrachten samenwerken. Vele handen maken sterk werk!

Er wordt ook geopperd dat gepensioneerde leerkrachten een dragende rol in de erfgoedzorg kunnen spelen.